

AUTORZY

mgr Marcin Urbański
m.urbanski@aon.edu.pl

Afiliacja:

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, AON

mgr Karol Dołęga
k.dolega87@gmail.com

Afiliacja:

Wydział Humanistyczny, UPH

REGIONALNY WYMIAR BEZPIECZEŃSTWA NA PRZYKŁADZIE GRUPY WYSZEHRADZKIEJ W KONTEKŚCIE PRZYNALEŻNOŚCI DO ORGANIZACJI TRAKTATU PÓLNOATLANTYCKIEGO I UNII EUROPEJSKIEJ

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, Grupa Wyszehradzka, Trójkąt Wyszehradzki, NATO, UE

Funkcjonująca w teorii kategoria abstrakcyjna, jaką jest bezpieczeństwo, została podzielona przez Ryszarda Ziębę na kilka podkategorii, obejmujących: bezpieczeństwo podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne, bezpieczeństwo czasu oraz sposobu organizowania. Przedmiotem zainteresowania autorów niniejszego opracowania będzie przestrzenny aspekt bezpieczeństwa, a ściślej – jego wymiar regionalny na przykładzie państw tzw. Grupy Wyszehradzkiej w kontekście ich integracji, a następnie funkcjonowania w Sojuszu Północnoatlantyckim oraz Unii Europejskiej.

Potrzeba stworzenia opracowania wynika z faktu, iż ćwierć wieku po rozpadzie świata dwublokowego, którego treścią istnienia było zagrożenie wojną globalną, nasiliły się zagrożenia charakteryzujące się zasięgiem regionalnym, wpływające dezintegrująco na ponadregionalne struktury bezpieczeństwa, takie jak NATO i Unia Europejska. Szczególnie istotne w tym względzie były wydarzenia ostatnich lat, przede wszystkim zmiany geopolityczne w Europie Wschodniej, wojna Rosji z Gruzją w 2008 roku, wciąż nierozwiązany konflikt z Ukrainą, problem terroryzmu, uchodźców, czy przestępczości zorganizowanej. Autorzy podejmą próbę przekrojowego spojrzenia na wspólne działania Polski, Węgier, Czech i Słowacji, mających na celu poprawę poziomu bezpieczeństwa regionu środkowoeuropejskiego, najpierw poprzez dążenie do integracji z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa, a następnie poprzez wspólne inicjatywy w ramach NATO i Unii Europejskiej.

Zagadnienia, jakie autorzy poruszają w niniejszym artykule, dotyczą:

- jałtańskiego porządku i współistnienia w radzieckiej strefie wpływów;

- upadku żelaznej kurtyny i wspólnych wysiłków na rzecz integracji z UE i NATO;
- funkcjonowania Grupy Wyszehradzkiej w zachodnim systemie bezpieczeństwa – wybranych przedsięwzięć w ramach NATO i Unii Europejskiej.

Wobec powyższego publikacja zapewne nie daje całościowego obrazu nowej, międzynarodowej sytuacji w tej części Europy, jednak ukazuje wiele problemów, z jakimi w swojej działalności musiała zmierzyć się Grupa Wyszehradzka. Dynamiczne środowisko międzynarodowe i zmiany, jakie ze sobą niesie, dostarcza coraz to nowszych elementów, których analizowanie wymaga od autorów rzetelnej i dokładnej obserwacji.

Dlatego publikacja poddaje naukowej dyskusji skomplikowane uwarunkowania związane z aktywnością na arenie europejskiej państw Grupy Wyszehradzkiej wobec nieustannie zmieniającej się rzeczywistości międzynarodowej.

Jałtański porządek – współlistnienie w radzieckiej strefie wpływów

Konferencja jałtańska na Krymie w lutym 1945 roku zapoczątkowała ustanowienie nowego ładu międzynarodowego. Pojałtański porządek ustaliło trzech przywódców zwycięskich mocarstw w II wojnie światowej: Józef Stalin, Winston Churchill i Franklin Delano Roosevelt. Półwysep Krymski stał się miejscem, gdzie podjęto kluczową decyzję dla losów Europy Środkowej i Wschodniej. Jak się później okazało, stała się ona fundamentalna dla układu sił militarnych i politycznych w Europie. Jarzmo sowieckie okryło kraje na wschód od Łaby, a zjawisko to najtrafniej określił Winston Churchill, używając terminu *żelazna kurtyna*¹.

W związku z powyższym, państwa, o których będzie traktował poniższy artykuł tzn. Polska, Węgry i Czechosłowacja, w okresie pojałtańskiego porządku zostały objęte jurysdykcją Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i jego komunistycznych rządów. Autorzy w dalszej części publikacji postarają się przedstawić spójność bądź niespójność interesów wymienionych państw w okresie powojennym aż do Jesieni Narodów, a dokładniej

¹ Określenia *żelazna kurtyna* Winston Churchill użył 5 marca 1946 roku w przemówieniu w Fulton (Missouri). Powiedział wówczas następujące słowa: *Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem zapadła żelazna kurtyna, dzieląc nasz kontynent. Poza tą linią pozostały stolice tego, co dawniej było Europą Środkową i Wschodnią. Warszawa, Berlin, Praga, Wiedeń, Budapeszt, Belgrad, Bukareszt i Sofia. Wszystkie te miasta i wszyscy ich mieszkańcy leżą w czymś, co trzeba nazwać strefą sowiecką. Są one wszystkie poddane, w takiej czy innej formie, wpływowi sowieckiemu, ale także – w wysokiej i rosnącej mierze – kontroli ze strony Moskwy.*

upadku muru berlińskiego w 1989 roku – symbolu końca komunizmu i dwublokowości w Europie. Dokonana charakterystyka polityki zagranicznej tych państw, które na początku lat dziewięćdziesiątych utworzyły wspólnie Trójkąt, a później Grupę Wyszehradzką, pozwoli ponadto dostrzec przesłanki i cele, jakimi kierowały się, wychodząc z sojuszniczą inicjatywą.

Po zakończeniu II wojny światowej do marca 1953 roku jurysdykcję nad państwami bloku radzieckiego sprawował *generalissimus* Józef Stalin. Jego śmierć wstrząsnęła środowiskiem komunistycznym, co jednocześnie doprowadziło do rozluźnienia stosunków między ZSRR a państwami, w których rządziły partie podległe Moskwie. Rok 1956 przyniósł w Polsce przełom polityczny. Społeczeństwo wyraziło w swoich protestach sprzeciw wobec stalinizmu, co spotkało się z niezadowolaniem obecnego wówczas w Warszawie Nikity Chruszczowa. *Polski październik* mógł doprowadzić do interwencji wojsk radzieckich na terytorium PRL, w ostateczności jednak do niej nie doszło. Rewizjonizm komunizmu w Polsce odbił się szerokim echem także za granicą, a szczególnie solidarni z Polakami okazali się Węgrzy. Jednakże ZSRR wobec Węgier nie był już tak pobłażliwy jak w stosunku do Polski. Manifestacje w Budapeszcie, solidaryzujące się z przemianami w Polsce, doprowadziły do wybuchu walk na szeroką skalę, a przez to do interwencji zbrojnej wojsk Związku Radzieckiego².

Zwracając uwagę na zaistniałe na Węgrzech wydarzenia, oprócz pobudek wewnętrznych, które w głównej mierze zadecydowały o wypadkach nad Dunajem³, autorzy koncentrują się na uwarunkowaniach zewnętrznych. Polski „detonator październikowy” jest jednym z najważniejszych. Celem nie jest jednak ukazanie przebiegu wydarzeń interwencji zbrojnej na Węgrzech, lecz wyartykułowanie najważniejszych determinantów stosunków bilateralnych, które łączyły sąsiadujące państwa. Do najistotniejszych należy zaliczyć przede wszystkim antyradzieckie i antykomunistyczne podłoże wystąpienia obydwu narodów. W przekonaniu Kremla Polska wspólnie z Węgrami podważyły hegemonistyczny porządek w regionie wschodnioeuropejskim, a ponadto odważyły się zakwestionować narzucone przez Związek Radziecki zasady jego funkcjonowania⁴. Choć w Polsce nie doszło do walk z armią radziecką, to wydarzenia tamtego okresu pokazały, że w społeczeństwach Europy Środkowej i Wschodniej budzi się świadomość odzyskiwania niezależności i samodzielności. Mimo że państwa te musiały poczekać jeszcze prawie trzy dziesięciolecia do wyjścia spod radzieckiego ucisku, uświadomiło to władzom w Moskwie, że może następować powolna stagnacja systemu komunistycznego. W związku z tym od końca lat sześćdziesiątych

² P. Wandycz, *Wiek XX*, [w:] J. Kłoczowski (red.), *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin, 2000, s. 503.

³ Zob. E. Czarkowska, *Interwencja Związku Radzieckiego na Węgrzech w 1956 r.*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2007.

⁴ Tamże, s. 115.

XX wieku ZSRR politykę w swoich ówczesnych strefach wpływów zaczął prowadzić z większą ostrożnością. Przykład Węgier uświadomił władzom na Kremlu, że nie mogą one pozwolić sobie na kolejne tego typu wystąpienia wewnątrz bloku. Skutkiem tego byłoby większe prawdopodobieństwo „efektu domina” w pozostałych państwach. Zatem interwencja ZSRR nie miała tylko charakteru reakcyjnego, była ona także prewencyjna, informująca pozostałych członków strefy radzieckiej, że wszelkie przejawy buntu będą tłumione metodami siłowymi⁵.

Trzecim państwem, które obejmuje charakteryzowany obszar, jest Czechosłowacja po II wojnie światowej podporządkowana całkowicie ZSRR. Fakt ten nie jest odkrywczy, zważywszy na powojenną sytuację w regionie. Autorzy zwracają jednak uwagę na okoliczności, które miały zgoła odmienny charakter od prezentowanych przez wspomniane powyżej kraje. Otóż już od momentu zakończenia wojny w 1946 roku w wyborach parlamentarnych *Komunistická strana Československa* otrzymała większość głosów, a pełnię władzy w Czechosłowacji zdobyła w 1948 roku po zamachu stanu tzw. „*Vítězný únor*”. Sprawilo to, że polityka gospodarcza, kulturalna, system represji praktycznie niczym nie różniły się od radzieckiego. Odmienny był także sposób implementacji komunizmu. Związek Radziecki „przyjaźniej” traktował państwo czechosłowackie. Praktycznie od 1948 roku do 1968 roku na terenie Czechosłowacji nie stacjonowało wojsko radzieckie⁶. Ponadto należy zwrócić uwagę na antyrosyjskość i antykomunizm społeczeństw polskiego i węgierskiego, w przypadku zaś Czechów i Słowaków można wykazać postawy prorosyjskie i prokomunistyczne⁷.

W rezultacie wszystkie wskazane powyżej państwa do momentu upadku muru berlińskiego obejmował protektorat radziecki. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Polski, Węgier i Czechosłowacji była w pełni zależna od decyzji komunistycznego mocarstwa. Wydarzenia lat pięćdziesiątych XX wieku pokazały, że ZSRR odchodzi od sztywnego i awanturniczego kursu, który wyznaczył Józef Stalin⁸. Złagodzone metody represji, nie odstępując jednak od twardej polityki, czego potwierdzeniem była „Praska wiosna” i interwencja w 1968 roku wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji.

Biorąc pod uwagę rzeczywistość polityczną w czasach „zimnej wojny”, państwom Europy Środkowej i Wschodniej wydawało się, że najrozsądniejszym krokiem wobec podporządkowania ZSRR była integracja. Połączenie sił i środków, wypracowanie wspólnej polityki zagranicznej, dałoby możliwość uniezależniania się od władzy na Kremlu.

⁵ Tamże, s. 115.

⁶ Z. Jirasek, A. Małkiewicz, *Polska i Czechosłowacja w dobie stalinizmu (1948-1956). Studium porównawcze*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2005, s. 384-385.

⁷ Tamże, s. 386.

⁸ A. Czubiński, *Europa XX wieku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 2008, s. 314.

Najmocniejszym argumentem dla podstaw powstania w 1991 roku Trójkąta Wyszehradzkiego było samo położenie geograficzne państw w środku kontynentu europejskiego. Wpływ na zjednoczenie wywarła także ewentualność podzielenia tej części Europy wspomnianą wcześniej „żelazną kurtyną”. Po raz drugi w tak krótkim czasie obszar środkowoeuropejski stał się pasem buforowym między Zachodem a Wschodem, między Sojuszem Północnoatlantyckim a Układem Warszawskim. Położenie takie mogło ponownie stać się zarzewiem napięcia i przestrzenią potencjalnego konfliktu zbrojnego między zwaśnionymi sojuszami wojskowymi⁹.

Z końcem dwublokowego podziału świata ZSRR podupadający gospodarczo zaczął odchodzić od środkowoeuropejskiego obszaru. Wydarzenia końca lat siedemdziesiątych zapoczątkowały w Polsce wystąpienia ludności pod hasłami „transformacji” i powrotu „do Europy”. Ponadto złożyły się na to inne okoliczności, takie jak wydarzenia czerwca 1976 roku, wybranie w 1978 roku Karola Wojtyły na papieża czy utworzenie w 1980 roku „Solidarności”.

Z kolei na Węgrzech, najbardziej stabilnym państwie bloku komunistycznego, „gulaszowy komunizm”¹⁰ zaczął relatywnie wpływać na zmianę nastrojów w społeczeństwie i podobnie jak w innych państwach, które objęła „Jesień Narodów”, Węgrzy zaczęli wprowadzać reformy idące w kierunku gospodarki kapitalistycznej.

Czechosłowacja zaś, po „praskiej wiosnie” – czystkach i represjach wobec społeczeństwa, odstępowała od krytyki władzy w Moskwie. Okoliczności *pierestrojki* zmieniły to podejście. Dodatkowo wydarzenia w Polsce i na Węgrzech doprowadziły do „aksamitnej rewolucji”, która w konsekwencji doprowadziła do oddania władzy przez komunistów.

Podjmując próbę ukazania zależności i powiązań między państwami, które na początku lat dziewięćdziesiątych utworzyły Trójkąt Wyszehradzki, należy zaznaczyć, iż idea integracji miała swoje podstawy w umowach bilateralnych. Na taki rozwój wydarzeń składała się przede wszystkim współpraca w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej¹¹. Dotyczyła ona przede wszystkim rozwinięcia polityki zagranicznej i umocnienia wzajemnych powiązań. Porozumienia dwustronne między państwami spełniały rolę konsolidacyjną w zapewnianiu własnego bezpieczeństwa i jego związku z ogólnie pojętym bezpieczeństwem europejskim. Za cel postawiono w nich m.in. kierowanie się równouprawnieniem, poszanowaniem suwerenności

⁹ J. Panek, *Czechy a Polska na progu czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2014, s. 71.

¹⁰ Gulaszowy komunizm (*węg. gulyáskommunizmus*) lub kadaryzm (od Jánosa Kádára) – odmiana realnego socjalizmu, nieformalna nazwa ustroju Węgierskiej Republiki Ludowej, począwszy od lat 60. XX w. aż do przywrócenia kapitalizmu na Węgrzech w 1989 roku. Gulaszowy komunizm zrywał z zasadami wcześniejszego stalinizmu, przestrzegając w większym stopniu praw człowieka i wprowadzając elementy wolnego rynku.

¹¹ Zob. L. Ciamaga, *Od współpracy do integracji: zarys organizacji i działalności w latach 1949-1964*, Książka i Wiedza, Warszawa, 1965.

i nieingerowaniem w sprawy wewnętrzne. Istotny, z punktu widzenia całego bloku radzieckiego, był obowiązek konsultacji, która pozwalała przewyciężyć problemy, wypracować rozwiązania jak również wspólne stanowisko. Ponadto państwa zobowiązały się do przestrzegania zasad Karty NZ. Umowy zawierały także treści odnoszące się do współpracy w dziedzinach: naukowo-technicznej, gospodarczej, kulturalnej, ochrony zdrowia, oświatowej, literatury, sztuki, radia, telewizji i wielu innych.

Kolejny argument, który przemawiał za poszukiwaniem sposobu integracji, to brak forum dyskusyjnego w ramach Układu Warszawskiego. Hegemonia ZSRR nie pozwalała wychodzić poza struktury sojuszniczego układu, a tym bardziej wzorować się na sprawnie wówczas funkcjonujących NATO i EWG.

W związku z działaniami represyjnymi, jakie zaszły w Polsce, na Węgrzech i w Czechosłowacji, nastąpiła erozja komunistycznego systemu politycznego. Złożyły się na nią dodatkowo dekompozycja struktur państwowych oraz zrywanie ideologicznych, politycznych, wojskowych i ekonomicznych więzi między państwami¹². Mimo zawiązywania umów bilateralnych między państwami, nie zawsze pozwalały one wprowadzić w życie nowe przedsięwzięcia. Sposobem na zaistniałe sytuacje stały się koncepcje symetrycznych rozwiązań subregionalnych, określanych potocznie jako regionalizm. To właśnie dzięki regionalizmowi Europa Środkowa i Wschodnia stała się obszarem strategicznie istotnym w polityce zarówno bloku komunistycznego, jak i kapitalistycznego. Zaczęto dostrzegać odrębność tego regionu, który wykazywał pewne podobieństwa m.in. w strukturze społeczno-ekonomicznej, tożsamości kulturowej, a w niej wspólną przeszłość, percepcję tych samych idei i prądów kulturowych¹³. Słuszne, zdaniem autorów, oprócz powyższych, elementy łączące region wymienia Remigiusz Bierzanek, wskazując na „bliskość naturalną” oraz „polityczną konieczność”¹⁴. Wszystkie składowe pojęcia regionalizmu wpisują się w dynamiczny proces, jak pisze Andrzej Czarnocki, zbliżenia *uczestników życia międzynarodowego polegający na ilościowym i jakościowym wzroście interakcji oraz tworzeniu norm i instytucji międzynarodowych*¹⁵. Biorąc pod uwagę powyższe cechy charakterystyczne dla regionu wschodnio i środkowoeuropejskiego, można stwierdzić, że wskazywały na nieuniknioną integrację.

¹² J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1994*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa, 1994, s. 441.

¹³ B. Osadnik, *Nowy regionalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Grupa Wyszehradzka*, [w:] J. Przewłocki, B. Osadnik (red.), *Bezpieczeństwo państw Grupy Wyszehradzkiej. Nadzieje i realia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 1995, s. 19.

¹⁴ R. Bierzanek, *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1980, s. 280.

¹⁵ A. Czarnocki, *Europa jako region współistnienia Wschód-Zachód w latach 1972-1989*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 1991, s. 16.

Pierwszym wyraźnym znakiem zinstytucjonalizowania współpracy między Polską, Czechosłowacją i Węgrami była Inicjatywa Środkowoeuropejska. Choć na początku tworzyły ją Austria, Jugosławia, Węgry i Włochy, w krótkim odstępie czasu przyjęto do niej Czechosłowację, tworząc tzw. „pentagonale”. Celem grupy była przede wszystkim stabilizacja stosunków w Europie Środkowej, zagospodarowanie Dunaju, modernizacja połączeń komunikacyjnych, bezpieczeństwo jądrowe i powołanie grup roboczych podejmujących inne tematy¹⁶. W końcu lat osiemdziesiątych, za ideą reaktywowania koncepcji stworzenia federacji Polski i Czechosłowacji opowiadał się także Zbigniew Brzeziński, nawiązując do inicjatyw Władysława Sikorskiego i Edwarda Benesa z okresu II wojny światowej¹⁷. Polska, na początku działalności grupy, nie była mile widziana w jej szeregach, głównie przez stosunek Czechosłowacji. Vaclaw Havel podczas spotkania w Bratysławie w kwietniu 1990 roku uważał, że Polska może co najwyżej być łącznikiem między Południem a krajami nordyckimi, bo na dobrą sprawę nie pasuje ani do jednej grupy ani do drugiej¹⁸. Dodatkowo, z pierwszą wizytą zagraniczną prezydent Czechosłowacji udał się do NRD i RFN, co w opinii publicznej w Polsce spotkało się z dużym rozczarowaniem i nie wróżyło szybkim porozumieniem między państwami. Później jednak, pod wpływem poparcia udzielonego Polsce przez Węgry i Włochy, a szczególnie włoskiego szefa dyplomacji, Gianniego de Mechelisa, który w 1991 roku w Parmie stwierdził, że [...] *nie wolno nam pozostawić Polski między dwiema potęgami, w sytuacji kiedy powstanie ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa jest jeszcze dość odległe*¹⁹, Havel zmienił zdanie. Skutkowało to przystąpieniem państwa polskiego do inicjatywy, którą zaczęto określać „hexagonale”.

Dzięki Inicjatywie Środkowoeuropejskiej wyłonił się „trójkąt środkowoeuropejski”. Mimo wymiany poglądów na temat współpracy trzech państw, w dalszym ciągu nie podejmowano próby instytucjonalizacji. Dodatkowo prezydent Havel, pytany o wspólną przyszłość, stwierdził, że interesuje go teraz tylko NATO, które jest jedyną, demokratyczną i sprawdzoną przez czas instytucją, która jest w stanie zapewnić bezpieczeństwo²⁰. Z biegiem czasu władze w Czechosłowacji zmieniały swoje nastawienie. W ramach „trójki” zainicjowano konsultacje gospodarcze i wojskowe. Stały się one załącznikiem mechanizmu współpracy subregionalnej, który w przyszłości miał być niezależny od RWPG i EWG. W rzeczywistości jednak państwa próbo-

¹⁶ J. Kukułka, *Historia...*, s. 443.

¹⁷ R. Zięba, „Nowy regionalizm” w Europie a Polska, *Sprawy Międzynarodowe*, Zeszyt 1-2/455/1992, PISM, Warszawa, s. 27.

¹⁸ W. Pawłowski, *Trójkąt, sześciokąt i reszta Europy*, *Polityka*, 23.02.1991, s. 9.

¹⁹ Cyt. za J. Wiejacz, *Grupa Pentagonale i miejsce Polski*, *Polska w Europie*, czerwiec 1991, s. 87.

²⁰ W. Pawłowski, *Trójkąt, sześciokąt i reszta Europy*, *Polityka*, 23.02.1991, s. 9.

wały wszelkimi możliwymi sposobami „wrócić do Europy” oraz uniknąć rywalizacji między sobą o pierwszeństwo wstąpienia do struktur NATO i Wspólnot Europejskich²¹.

Starania Polski, Węgier i Czechosłowacji wypracowania wspólnego stanowiska w Europie Środkowej nie przeszły niezauważone w Sojuszu Północnoatlantyckim. Państwa członkowskie NATO otwarcie zaczęły wychodzić z inicjatywą zacieśnienia współpracy. Choć nie do końca to było ich główną przyczyną zainteresowania. W związku ze zbliżającym się rozpadem Układu Warszawskiego Sojusz poszukiwał wypełnienia luki powstałej po obecności UW w obszarze środkowoeuropejskim. Państwa „trójki wyszehradzkiej” dzięki najsilniejszej gospodarce w regionie, zaawansowaniu reform gospodarczo-społecznych, bliskości geograficznej i powszechności procesu demokratyzacji, mogły wypełnić tę przestrzeń²². Ponadto idea utworzenia Trójkąta Wyszehradzkiego wpisywała się w nową formę współpracy odpowiadającą sytuacji po rozpadzie systemu komunistycznego. Należy też dostrzec, że proces trójstronnej integracji, mimo wyraźnych cech wspólnych łączących państwa, nie był do końca tak prosty, jak mogłoby się wydawać. Uwagę zwracają szczególnie wydarzenia z przeszłości, zaistniałe pomiędzy poszczególnymi państwami, a wśród nich problemy terytorialne, etniczne, a także odmienna percepcja polityczna²³. Dodać trzeba również konflikty na pograniczu węgiersko-słowackim, kwestię sudecką czy polsko-czechosłowacką²⁴.

W konkluzji, druga połowa XX wieku, a przede wszystkim wydarzenia końca lat osiemdziesiątych, w których kulminacyjnym momentem była „Jesień Narodów” z ostatecznym upadkiem systemu socjalistycznego w Europie, ukazały determinację państw prowadzącą do wyjścia spod jurysdykcji Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Spośród wielu prób integracji Polski, Węgier i Czechosłowacji dopiero Trójkąt Wyszehradzki określił ich wspólne interesy, cele i kierunki polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Okres „pojałtańskiego porządku” w Europie Środkowej i Wschodniej, z początkiem lat dziewięćdziesiątych obnażył słabość systemu komunistycznego na rzecz integracji przejawiającej się najpierw powstaniem Trójkąta Wyszehradzkiego, później zaś przystąpieniem tych państw do NATO i UE.

²¹ J. Kukułka, *Historia...*, s. 443.

²² F. Gołembski, *Grupa Wyszehradzka – próba realizacji koncepcji wielostronnej współpracy w Europie Środkowej*, *Sprawy międzynarodowe*, Zeszyt 3 (XLVII) 1994, PISM, Warszawa, s. 62.

²³ Tamże, s. 62.

²⁴ Zob. szerzej: A. Czyż, *Grupa Wyszehradzka – 20 lat współpracy*, Athenaeum. Polskie Studia Polityczne, nr 42/2014, Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 12-14 i dalsze; J. Panek, *Czechy a Polska na progu czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2014, s. 33-34.

Upadek żelaznej kurtyny – wspólne wysiłki na rzecz integracji z NATO i UE

Załamanie się systemu realnego socjalizmu w obszarze Europy Środkowej i Wschodniej umożliwiło krajom tej części kontynentu przewartościowanie polityki zagranicznej w kierunku zachodnim. Płaszczyzną realizacji orientacji prozachodniej było, po pierwsze, dążenie do likwidacji struktur gospodarczych i militarnych zrzeszających kraje będące pod egidą Związku Radzieckiego – Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej oraz Układu Warszawskiego oraz po drugie, stowarzyszenie i w dalszej perspektywie pełna integracja z Unią Europejską i NATO²⁵. Celem niniejszej części artykułu jest przedstawienie wspólnych wysiłków państw Grupy Wyszehradzkiej na rzecz członkostwa w zachodnim systemie bezpieczeństwa.

Proklamowanie formatu wyszehradzkiego poprzedzone było zjawiskiem określanym jako „nowy regionalizm”, polegającym na zacieśnianiu współpracy międzynarodowej w określonym regionie geograficznym w celu przewyciężenia istniejących w Europie podziałów. Nawiązanie współpracy regionalnej przez poszczególne kraje skutkowało także, a może przede wszystkim, zwielokrotnieniem wspólnych korzyści w procesie integracji ze strukturami zachodnioeuropejskimi. Innymi słowy, kraje o podobnej tożsamości historycznej, kulturowej, społecznej, gospodarczej i politycznej, które przyjęły pod wieloma względami tożsamą płaszczyznę negocjacyjną, stały się bardziej zauważalne na arenie międzynarodowej, a konsekwencją ich wspólnych wysiłków był efekt synergii w dążeniu do pełnej integracji z zachodnimi strukturami gospodarczymi i bezpieczeństwa.

Praktyczną realizacją idei nowego regionalizmu była zapoczątkowana w listopadzie 1989 roku współpraca państw adriatycko- dunajskich (Węgier, Jugosławii, Austrii oraz Włoch). Do powyższego grona w 1990 roku dołączyła Czechosłowacja, a w 1991 roku Polska. W kolejnym roku w wyniku podziału Jugosławii do inicjatywy dołączyły Bośnia i Hercegowina, Słowenia oraz Chorwacja. Inną formą współpracy regionalnej na początku lat dziewięćdziesiątych była współpraca państw skupionych wokół basenu Morza Bałtyckiego, której rezultatem było powołanie w roku 1992 Rady Państw Morza Bałtyckiego. Przedmiotem zainteresowania autorów niniejszego artykułu jest trzeci wymiar współpracy międzynarodowej powstały w Europie Środkowej, a mianowicie utworzony w 1991 roku Trójkąt Wyszehradzki grupujący Polskę, Czechosłowację oraz Węgry²⁶.

²⁵ P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, 1995, s. 5.

²⁶ Tamże, s. 5-6.

Podpisana 15 lutego 1991 roku *Deklaracja w sprawie współpracy między Czeską i Słowacką Republiką Federalną, Rzeczpospolitą Polską i Republiką Węgierską w dążeniu do integracji europejskiej*, stawiała pięć podstawowych celów przed sygnatariuszami dokumentu:

- pełne przywrócenie niezależności państwowej, demokracji i wolności;
- likwidację wszystkich istniejących społecznych i duchowych przejawów systemu totalitarnego;
- budowę demokracji parlamentarnej, nowoczesnego państwa prawa, poszanowania praw człowieka i jego podstawowych wolności;
- stworzenie nowoczesnej gospodarki rynkowej;
- włączenie się w pełnym zakresie w europejski system polityczny, gospodarczy oraz system bezpieczeństwa i prawodawstwa²⁷.

Najistotniejszym celem państw tworzących Trójkąt Wyszehradzki była niewątpliwie integracja ze strukturami euroatlantyckimi, co potwierdza także tytuł samej deklaracji. Analizując cele w niej zawarte można uznać, iż realizacja pierwszych czterech stanowi *conditio sine qua non* pełnej realizacji celu ostatniego.

Pod względem strukturalnym Trójkąt Wyszehradzki nie posiadał instytucjonalnego zaplecza. Współpraca oparta jest na przewodnictwie rotacyjnym oraz na spotkaniach przedstawicieli poszczególnych krajów członkowskich²⁸. Jediną zinstytucjonalizowaną formą współpracy jest Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, którego sekretariat znajduje się w Bratysławie²⁹.

Konsekwencją niskiego poziomu instytucjonalizacji była wysoka podatność Trójkąta na koniunkturę polityczną w państwach członkowskich³⁰. W praktyce intensywność i skuteczność wspólnoty uzależniona była od nastawienia konkretnych sił politycznych danego kraju wobec idei wyszehradzkiej. Przykładowo „Aksamitny Rozwód” Czech i Słowacji 1 stycznia 1993 roku oraz objęcie rządów w Czechach przez Václava Klauza spowodowały zahamowanie współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej³¹. V. Klaus uważał, że Czechy, jako najlepiej rozwinięty kraj postkomunistyczny, zostaną zintegrowane znacznie szybciej z Europejską Wspólnotą Gospodarczą, niż

²⁷ *Deklaracja Wyszehradzka 1991*, <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2> [dostęp: 14.12.2015].

²⁸ P. Bukalska, *Punkt widzenia. Nowa Grupa Wyszehradzka w nowej Unii Europejskiej – szanse i możliwości rozwoju*, Wyd. Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, 2003, s. 15.

²⁹ Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, <http://visegradfund.org/about/> [dostęp: 14.12.2015].

³⁰ P. Bukalska, *Punkt...*, s. 14.

³¹ W związku z podziałem Czechosłowacji na dwa państwa: Czechy i Słowację Trójkąt zmienił nazwę na Grupa Wyszehradzka.

gdyby zabiegał o integrację wspólnie ze swoimi sąsiadami z regionu. Ponadto Klaus był niechętny wobec polskich ambicji mówienia jednym głosem w imieniu całej Grupy³².

Zanim jednak doszło do ograniczenia współpracy w ramach Grupy, należy zwrócić uwagę na poczynania podjęte do tego momentu przez państwa członkowskie oraz wskazać rezultaty tej współpracy w kontekście integracji z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz Unią Europejską.

Jednym z najbardziej wyrazistych sukcesów Grupy było doprowadzenie do rozwiązania struktur uzależniających państwa wyszehradzkie od Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, a mianowicie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej i Układu Warszawskiego. Istotne z perspektywy likwidacji Układu były rozmowy prowadzone na szczeblu Doradczego Komitetu Politycznego – najwyższego organu politycznego Układu – od czerwca do listopada 1990 roku. Wspólne stanowisko Polski, Czechosłowacji oraz Węgier umożliwiło tym państwom wyjaśnienie oraz uzgodnienie ich potrzeb w zakresie bezpieczeństwa, a następnie ich artykulację decydom Związku Radzieckiego. Mimo relatywnie słabej pozycji na progu negocjacji jednolity front krajów środkowoeuropejskich spowodował ich uniezależnienie od Moskwy i demontaż struktury Układu Warszawskiego, a nie jedynie jego restrukturyzację³³.

Rozwiązanie tej zimnowojennej struktury zaowocowało wycofaniem jednostek Armii Czerwonej z terytoriów Węgier i Czechosłowacji do połowy 1991 roku oraz z Polski w 1993 roku.

Koordinacja polityki w zakresie bezpieczeństwa państw wyszehradzkich przyczyniła się także do skutecznego sprzeciwu wobec nacisku Moskwy w celu dołączenia klauzul zakazujących wstępowanie w struktury „wrogich” sojuszy do podpisanych dwustronnych układów o przyjaźni i współpracy pomiędzy poszczególnymi krajami członkowskimi Trójkąta a Związkiem Radzieckim. Podpisanie powyższych klauzul skomplikowałoby proces integracji tych krajów z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz pozostawiałoby je w dalszym ciągu w orbicie wpływów Związku Radzieckiego³⁴.

W związku z tym, iż już w 1991 roku osiągnięto wiele celów dzięki wzajemnej współpracy, państwa wyszehradzkie stanęły przed trudnym wyzwaniem dotyczącym wypełnienia tzw. próżni bezpieczeństwa, jaka powstała w Europie Środkowej po likwidacji Układu Warszawskiego. W konsekwencji kolejne spotkania dotyczyły głównie spraw związanych z bezpieczeństwem.

Kwestie bezpieczeństwa omawiano podczas szczytu zorganizowanego w dniach 5-6 października 1991 roku w Krakowie, w którym uczestniczyli ministrowie spraw zagranicznych Trójkąta: Jiří Dienstbier, Géza Jeszenszky

³² K. Gawron-Tabor, *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej w latach 1989-2009*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń, 2013, s. 115-116.

³³ Tamże, s. 104.

³⁴ Tamże, s. 105.

oraz Krzysztof Skubiszewski. W trakcie obrad analizowano czechosłowacki projekt pisma do NATO, który poddany następnie niewielkim poprawkom przyjęto jako oświadczenie trzech ministrów spraw zagranicznych w sprawie współpracy z Sojuszem Północnoatlantyckim. Istotną częścią oświadczenia w kontekście werbalizacji starań o członkostwo Polski, Czechosłowacji i Węgier w Sojuszu było sformułowanie, że w *Europie nie ma miejsca na różne rodzaje i różne stopnie bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo powinno być identyczne dla wszystkich. Ministrowie spraw zagranicznych są zdania, że dotychczasową formułę kontaktów dyplomatycznych [...] trzeba znacznie rozszerzyć w celu stworzenia warunków dla bezpośredniego włączenia Rzeczypospolitej Polskiej, Czechosłowacji i Węgier w działalność Sojuszu*³⁵.

W Deklaracji Krakowskiej przyjętej 6 października 1991 roku zapisano, iż dotychczasowa współpraca w ramach Trójkąta *wnosi istotny wkład w kształtowanie nowego demokratycznego porządku międzynarodowego w regionie Europy Środkowej i Środkowowschodniej*. Postawiono także cel główny, jakim było włączenie Polski, Czechosłowacji i Węgier w europejski system polityczny, prawny, gospodarczy, a także w system bezpieczeństwa. Środkiem służącym do realizacji tego celu były starania o stowarzyszenie z Europejską Wspólnotą Gospodarczą oraz rozbudowa stosunków z NATO i Unią Zachodnioeuropejską, która stanowiła ówczesnie europejski filar Sojuszu Północnoatlantyckiego³⁶.

Na kolejnym szczycie, który miał miejsce w Pradze 6 maja 1992 roku, zobowiązano się do dalszych przygotowań do akcesji w Unii Europejskiej oraz zapowiedziano także dalszy rozwój stosunków z Sojuszem Północnoatlantyckim, prowadzących do uzyskania pełnego członkostwa³⁷.

W kolejnych miesiącach współpraca wyszehradzka została ograniczona, z racji wspomnianego wcześniej rozpadu Czechosłowacji oraz odrotu od idei wyszehradzkiej rządu V. Klause. Egoistyczna polityka Czechów w dążeniu do integracji z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa, niejednokrotnie spotykała się z krytyką zachodnich polityków. Niels H. Petersen – Minister Spraw Zagranicznych Danii – stwierdził, że [...] *Zachód popiera współpracę Grupy Wyszehradzkiej, nie tolerując jednocześnie indywidualizmu żadnego z państw. Dodał, [...] iż tylko gra w „kwartecie” może przynieść wymierne rezultaty, a „soliści” muszą zejść ze sceny*³⁸.

Choć od 1993 roku Grupa Wyszehradzka weszła w fazę ograniczonej współpracy, to w dalszym ciągu nadrzędnym celem każdego z członków

³⁵ M. Herman, *Grupa Wyszehradzka. Narodziny, rozwój, perspektywy*, Polski Przegląd Dyplomatyczny, nr 2/2001, s. 172-173.

³⁶ P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa...*, s. 13.

³⁷ M. Herman, *Grupa...*, s. 174.

³⁸ Tamże, s. 179.

była integracja z NATO i Unią Europejską³⁹. Uwzględniając optykę NATO w zakresie integracji państw wyszehradzkich z sojuszem, należy wyróżnić kilka podstawowych ograniczeń, wynikających ze specyfiki ówczesnego środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego, do których należały:

- obawy przed antagonizowaniem Rosji;
- obawy przed wciągnięciem Sojuszu Północnoatlantyckiego w konflikty etniczne regionu Europy Środkowej;
- obawa przed sytuacją, w której zaproszenie do członkostwa dla jednego kraju spowoduje lawinowy napływ wniosków innych państw, którym ze względów politycznych udzielenie odpowiedzi negatywnej będzie bardzo trudne⁴⁰.

Kwestię potencjalnego rosyjskiego sprzeciwu w kontekście integracji Polski oraz innych krajów Grupy Wyszehradzkiej z NATO rozwiązano relatywnie łatwo. Podczas wizyty rosyjskiego prezydenta Borysa Jelcyna w Warszawie 25 sierpnia 1993 roku podpisano *Wspólną deklarację polsko-rosyjską*, której zapisy mówiły między innymi, iż decyzja Polski w sprawie członkostwa w NATO [...] *nie jest sprzeczna z interesami innych państw, w tym również Rosji*⁴¹. W podobnym tonie Borys Jelcyn wypowiedział się także następnego dnia w Pradze i Bratysławie, odnosząc się do problemu członkostwa w NATO Czech i Słowacji. Choć powyższe deklaracje nie rozwiązały jednoznacznie problemu rosyjskiego sprzeciwu wobec przejścia państw Europy Środkowej w zachodni system bezpieczeństwa, to niewątpliwie wyposażyły środkowoeuropejskich oraz zachodnich decydentów politycznych w silne argumenty stanowiące za przyjęciem tych państw w struktury NATO.

Jednym z rezultatów sierpniowych deklaracji było przyjęcie przez państwa członkowskie NATO podczas obrad mających miejsce w Travemünde w dniach 20-21 października 1993 roku formuły zwanej *Partnerstwem dla Pokoju*. Celem tej formuły było umożliwienie wszystkim byłym państwom satelickim Związku Radzieckiego współpracy z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz niektórym z nich, stowarzyszenia. Ostateczny kształt nowego programu NATO zaaprobowany został 11 stycznia 1994 roku podczas szczytu NATO w Brukseli. Mimo iż przyjęcie *Partnerstwa dla Pokoju* było doniosłym wydarzeniem w Europie, państwa wyszehradzkie nie zostały w nim szczególnie wyróżnione spośród innych krajów byłego Układu Warszawskiego⁴².

³⁹ Najmniej wyrazistą politykę w tym zakresie prowadziła Słowacja. Z racji trudności po podziale Czechosłowacji władze słowackie realizowały politykę wielokierunkową, uwzględniając także Rosję, Ukrainę i Rumunię w swoich wizjach bezpieczeństwa.

⁴⁰ P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa...*, s. 31.

⁴¹ K. Pełczyńska-Nałęcz, *Stosunki polityczne między Polską a Rosją po 1990 r.*, [w:] A. D. Rotfeld, A. W. Torkunow (red.), *Białe plamy – Czarne plamy. Sprawy trudne w polsko-rosyjskich stosunkach 1918-2008*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa, 2010, s. 892.

⁴² P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa...*, s. 31-32.

Pomimo zawieszenia współpracy politycznej w ramach Grupy nie zaniechano corocznych, trójstronnych spotkań na szczęblu ministrów obrony (bez udziału czeskiego ministra). Tematem spotkań były przede wszystkim kwestie związane z drogą Polski, Węgier i Słowacji do członkostwa w NATO oraz wynikających z tego faktu zastrzeżeń Federacji Rosyjskiej. Współpraca wojskowa umożliwiała także skuteczniejszą transformację sił zbrojnych mającą na celu spełnienie standardów Sojuszu Północnoatlantyckiego⁴³.

Intensyfikacja współpracy wojskowej nastąpiła po madryckim szczycie NATO z 8 czerwca 1997 roku, w myśl postanowień którego zaproszono Polskę, Czechy i Węgry do członkostwa w Sojuszu. W konsekwencji już w lipcu 1997 roku na spotkaniu ministrów obrony narodowej Grupy w Budapeszcie podjęto decyzję o ustanowieniu regularnych, kwartalnych spotkań na szczęblu ministrów. Dodatkowo konsultować się mieli także wiceministrowie oraz szefowie sztabów⁴⁴.

Współpraca państw wyszehradzkich w kontekście członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim objęła także ministrów spraw zagranicznych, którzy poprzez regularne konsultowanie kwestii związanych z przystąpieniem do NATO uzgadniali wspólne stanowisko. W rezultacie wspólnych przedsięwzięć obejmujących m.in. koordynację krajowych procedur ratyfikacyjnych oraz wspólnych działań lobbingsowych w parlamentach państw członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego Polska, Czechy i Węgry w marcu 1999 roku oficjalnie wstąpiły w struktury największego sojuszu militarnego na świecie – NATO⁴⁵.

Jedynym krajem znajdującym się poza Sojuszem Północnoatlantyckim spośród państw Wyszehradzkich w 1999 roku była Słowacja. Wśród przyczyn tego stanu należy wskazać między innymi trudności gospodarcze, które nastąpiły tuż po „aksamitnym rozwodzie” oraz kurs polityczny obrany przez przywódców tego kraju. Znamienna w tej kwestii była polityka Vladimíra Mečiar, która charakteryzowała się pewną dozą ambiwalencji wobec kwestii integracyjnych. Mimo iż Słowacja oficjalnie zgłosiła akces do NATO i Unii Europejskiej, V. Mečiar skupił uwagę swojego gabinetu głównie na problemach wewnętrznych, pozostawiając problem członkostwa Słowacji w zachodnich strukturach gospodarczych i bezpieczeństwa na dalszym planie. Ponadto wizyty słowackich przedstawicieli w Rosji, Rumunii oraz na Ukrainie sugerowały neutralność bądź wschodnią, panslawistyczną orientację kraju. Z punktu widzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego szczególnie istotne były słowackie kontakty z Federacją Rosyjską, które niejednokrotnie finalizowano podpisaniem umów międzyrządowych oraz międzyresortowych. Innym elementem odgradzającym południowego sąsiada Polski od NATO było referendum zorganizowane 23-24 maja 1997 roku w sprawie

⁴³ K. Gawron-Tabor, *Współpraca...*, s. 162-163.

⁴⁴ Tamże, s. 164.

⁴⁵ Tamże, s. 165.

członkostwa Słowacji w Sojuszu. Z uwagi na niską frekwencję, która osiągnęła zaledwie 9,5%, referendum unieważniono⁴⁶.

Zwycięstwo Rudolfa Schustera w drugiej turze wyborów prezydenckich na Słowacji 29 maja 1999 roku umożliwiło powrót tego kraju do cyklicznych spotkań w ramach Grupy Wyszehradzkiej oraz do idei prozachodniej integracji. Nowy prezydent już w pierwszym przemówieniu podczas swojego zaprzysiężenia 15 czerwca 1999 roku zaznaczył, [...] *iz niezwykle korzystne byłoby, gdyby Słowacja jak najszybciej spełniła warunki przyjęcia do Unii Europejskiej i gdyby stała się elementem zbiorowego systemu bezpieczeństwa w ramach NATO. Słowacja nie chce pozostawać w tyle za swoimi najbliższymi sąsiadami: Polską, Republiką Czeską i Węgrami*⁴⁷.

Dzięki reintegracji Słowacji z Grupą Wyszehradzką, której państwa od 1999 roku były już członkami NATO, kraj ten uzyskał zdecydowane i silne wsparcie regionu w swoich dążeniach do członkostwa w Sojuszu. Potwierdzeniem tego była wypowiedź udzielona dziennikarzom przez ówczesnego prezydenta Polski Aleksandra Kwaśniewskiego, że [...] *Polska chce być adwokatem, zarówno jeśli chodzi o wejście do NATO, jak i Unii Europejskiej. Słowację traktujemy nie tylko jak dobrego sąsiada, ale bardzo ważnego partnera*⁴⁸.

Konsekwentne działania rządu i prezydenta oraz wsparcie partnerów z Grupy Wyszehradzkiej znalazły swój finał w dniach 21-22 listopada na szczycie Sojuszu w Pradze, podczas którego zaproszono Słowację wraz z państwami bałtyckimi, Rumunią, Bułgarią i Słowenią do NATO. Słowacja oficjalnie została członkiem NATO 29 marca 2004 roku, czyniąc Sojusz podstawowym elementem swojej polityki bezpieczeństwa i obrony⁴⁹.

Akcesja państw wyszehradzkich do NATO wypełniła szarą strefę bezpieczeństwa powstałą na terenie Europy Środkowej po likwidacji Układu Warszawskiego. Równolegle do starań akcesyjnych z NATO, państwa wyszehradzkie zabiegały o jak najszybsze członkostwo w Unii Europejskiej, aby w pełni włączyć się w europejski system polityczny, gospodarczy, bezpieczeństwa i prawodawstwa. Procedurę negocjacyjną Polski, Czech i Węgier z Unią Europejską rozpoczęto 31 marca 1998 roku, zaś Słowacji 15 lutego 2000 roku.

Rozpatrując problem wspólnych wysiłków państw Grupy Wyszehradzkiej na rzecz integracji z Unią Europejską, należy zwrócić uwagę, iż pomimo oficjalnej nazwy dokumentu powołującego format wyszehradzki – *Deklaracja w sprawie współpracy między Czeską i Słowacką Republiką Federalną*,

⁴⁶ M. Herman, *Grupa...*, s. 178-183.

⁴⁷ Udział w uroczystości zaprzysiężenia prezydenta Słowacji, <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/267,Udzial-w-uroczystosci-zaprzysiezenia-prezydenta-Slowacji.html> [dostęp: 01.01.2016].

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ K. Żarna, *Między Wschodem a Zachodem. Słowacja a Sojusz Północnoatlantycki (1993-2004)*, *Polityka i Społeczeństwo*, nr 7/2010, s. 219.

Rzeczpospolitą Polską i Republiką Węgierską w dążeniu do integracji europejskiej – rzeczywista współpraca w fazie negocjacji akcesyjnych była niewielka, a spotkania odbywające się w gronie wyszehradzkim podczas negocjacji z Unią miały jedynie charakter informacyjny i konsultacyjny.

Przyczyną zaistniałego stanu było przede wszystkim wprowadzenie przez Unię kopenhaskich kryteriów członkostwa, co spowodowało, iż Unia postrzegała poszczególne kraje kandydujące osobno. Ponadto wpływ na ograniczoną współpracę miały różnice gospodarcze między krajami Grupy oraz różne scenariusze rozszerzenia Unii w kierunku wschodnim powodujące, iż w miejsce pożądaney współpracy pojawiała się rywalizacja.

Kryteria kopenhaskie sformułowano na szczycie UE w czerwcu 1993 roku. Zaznaczono, iż kraje Europy Środkowej i Wschodniej, stowarzyszone z UE staną się członkami wspólnoty po spełnieniu następujących warunków:

- zachowają stabilne instytucje gwarantujące funkcjonowanie demokracji i praworządności, respektowanie praw człowieka, a także ochronę praw mniejszości;
- zapewnią funkcjonowanie sprawnej gospodarki rynkowej, która będzie zdolna do sprostania konkurencji wewnątrz Unii;
- posiadają zdolność do wypełnienia zobowiązań wynikających z członkostwa we Wspólnocie;
- będą zdolne do przenoszenia na grunt prawa krajowego regulacji prawa unijnego⁵⁰.

Przykładem rywalizacji wewnątrz Grupy jest natomiast lobbowanie jednego ze scenariuszy, tzw. *Małego Rozszerzenia*, przez Węgrów. Jak podaje Katarzyna Kołodziejczyk-Konarska, [...] *Węgry oraz inne małe państwa starają się „uwolnić” od Polski, która jest największym krajem negocjującym członkostwo, a tym samym stwarzającym najwięcej problemów samej Unii. Kraje te obawiają się, iż przedłużające się negocjacje z Polską będą odsuwały je od kasy unijnej. Z tego względu Węgom, Czechom, Estończykom i Słowencom marzy się szybkie małe poszerzenie i czerpanie korzyści finansowych bez konieczności dzielenia się z Polską, która ze względu na swoją wielkość będzie konsumowała znaczną część budżetu unijnego*⁵¹.

Na ograniczenie współpracy wpływało także przedkładanie własnego interesu narodowego ponad interesem Grupy. Jako przykład podaje się wycofanie Czech i Słowacji z protestu przeciwko zamiarowi ustanowienia przez Unię dziesięcioletniego okresu przejściowego dla równego korzystania z funduszy rolnych dla wszystkich krajów kandydujących. Groźba spowolnienia akcesji skutecznie rozdzieliła wspólny front obrany początkowo przez Grupę Wyszehradzką. Sektor rolny Czech i Słowacji stanowił znacznie

⁵⁰ K. Gawron-Tabor, *Współpraca...*, s. 194-195.

⁵¹ K. Kołodziejczyk-Konarska, *Proces rozszerzenia Unii Europejskiej na państwa Europy Środkowej i Wschodniej*, [w:] E. Halizak, S. Parzymies (red.), *Unia Europejska, nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Warszawa, 2002, s. 269.

mniejsze znaczenie dla ogółu gospodarki tych krajów, niż było to w przypadku Polski i Węgier, dlatego wprowadzenie okresu przejściowego oznaczałoby znacznie mniejsze straty dla Pragi i Bratysławy niż opóźniona akcesja⁵².

Jak wspomniano wcześniej, głównie interes narodowy determinował intensywność współpracy wyszehradzkiej. Niewątpliwie wspólnym celem każdego z członków Grupy była ostateczna integracja z Unią na jak najlepszych warunkach. W związku z tym, nawiązywano fragmentaryczną współpracę w ramach formatu wyszehradzkiego na różnych poziomach: ministrów, premierów, prezydentów, ekspertów ministerialnych czy głównych negocjatorów. Szczególnie intensywnym okresem współpracy wyszehradzkiej w procesie akcesyjnym były lata 2002-2003, w których premierzy Polski, Czech, Słowacji i Węgier spotkali się aż cztery razy⁵³.

Rezultatem spotkań w okresie akcesyjnym było m.in. wypracowanie wspólnego stanowiska w kwestii zorganizowania referendum akcesyjnych. Podczas spotkania w Krynicy we wrześniu 2002 roku premierzy czterech państw ustalili, iż odbędą się one jedno po drugim, zaczynając od państwa, w którym poparcie oraz przepisy dotyczące ważności referendum dają największe prawdopodobieństwo jego ostatecznego sukcesu⁵⁴.

Kraje Grupy Wyszehradzkiej wraz z siedmioma innymi państwami stały się członkiem Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku, co wraz z przynależnością do Sojuszu Północnoatlantyckiego oznaczało ostateczną realizację celów Deklaracji z 15 lutego 1991 roku powołującej format wyszehradzki. Integracja z NATO oraz Unią Europejską umiejscowiła Polskę, Czechy, Słowację i Węgry w orbicie zachodniego systemu bezpieczeństwa, wydatnie przyczyniając się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa tych krajów. Na powyższy sukces złożyło się wiele czynników, a jednym z nich było nawiązanie współpracy regionalnej i wspólna artykulacja dążeń i celów. Pomimo różnic oraz okresów ograniczenia współpracy Grupa Wyszehradzka okazała się formułą skuteczną, ukazującą zdolność młodych demokracji do podjęcia wspólnych działań na rzecz wyznaczonego celu.

Funkcjonowanie Grupy Wyszehradzkiej w zachodnim systemie bezpieczeństwa – wybrane przedsięwzięcia V4 w ramach NATO i Unii Europejskiej

Wstąpienie do Unii Europejskiej oraz NATO stało się dla państw Grupy Wyszehradzkiej sprawdzianem lojalności, zaufania, decyzyjności i wypracowania

⁵² K. Gawron-Tabor, *Współpraca...*, s. 235.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże, s. 257.

wania konsensusu w sprawach bezpieczeństwa dla całego regionu. Przedsięwzięcia realizowane w ramach V4 nie zawsze jednak miały swoje wymierne efekty.

Największym wyzwaniem dla państw Grupy Wyszehradzkiej jest zapewnienie swoim obywatelom bezpieczeństwa zarówno militarnego, gospodarczego, jak i finansowego. W obliczu ciągle nierozwiązanego sporu ukraińsko-rosyjskiego jest to zadanie niezwykle trudne. Ingerencja Rosji we wschodniej Ukrainie, a przez to sankcje, jakie nałożyła na nią Unia Europejska, podzieliła państwa V4. Zakaz eksportu towarów do Federacji Rosyjskiej stał się wyzwaniem dla gospodarek szczególnie Węgier, Czech i Słowacji. Powiązania, jakie państwa te posiadają z firmami rosyjskimi inwestującymi na ich terenie, uległy zamrożeniu, co przyczyniło się automatycznie do wstrzymania inwestycji rosyjskich⁵⁵. Rozdźwięk w Grupie Wyszehradzkiej wykorzystuje Rosja, która potwierdza tym samym aspekt braku jedności w UE. Odmienne stanowisko państw Europy Środkowej wobec FR wyraża zupełnie inną percepcję zagrożeń, a także w dalszej perspektywie utrudnia współpracę szczególnie w zakresie bezpieczeństwa regionalnego.

Osiągnięcie członkostwa w Unii Europejskiej i NATO przez państwa Grupy Wyszehradzkiej nasunęło także pytanie o sens dalszego funkcjonowania w granicach ugrupowania. Zrealizowany cel i nowa rzeczywistość sprawiły, że Polska, Węgry, Czechy i Słowacja musiały określić nowe kierunki działania.

W Deklaracji Kromieryżskiej podpisanej 12 maja 2004 roku premierzy państw formatu wyszehradzkiego stwierdzili, iż [...] *kluczowe cele zawarte w deklaracji wyszehradzkiej z 1991 roku zostały osiągnięte* oraz zobowiązali się do *dalszego rozwoju współpracy państw Grupy Wyszehradzkiej jako państw członkowskich Unii Europejskiej i NATO*⁵⁶. Dalszą współpracę wyszehradzką w ramach Unii Europejskiej, NATO oraz w innych organizacjach międzynarodowych identyfikują *Wytyczne w sprawie przyszłych obszarów współpracy wyszehradzkiej* dołączone do Deklaracji Kromieryżskiej, obejmujące m.in.:

- aktywny wkład w rozwój Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, w tym polityki „Szerszej Europy – Nowego Sąsiedztwa” i strategii Unii Europejskiej względem Bałkanów Zachodnich;
- aktywny udział w rozwoju Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony jako wkład we wzmocnienie stosunków między UE a NATO i pogłębienie merytorycznego dialogu między dwoma organizacjami;

⁵⁵ M. Gniazdowski, J. Groszkowski, A. Sadecki, *Wyszehradzka kakofonia wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego*, Analizy PISM, 10.09.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-10/wyszehradzka-kakofonia-wobec-konfliktu-rosyjsko-ukraińskiego> [dostęp: 02.01.2016].

⁵⁶ *Informacja na temat Grupy Wyszehradzkiej*, Biuro Spraw Międzynarodowych I Unii Europejskiej, s. 8.

- konsultacje i współpracę w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego i jego zdolności obronnych;
- zaangażowanie we wzmacnienie transatlantyckiej solidarności i spójności;
- współpracę w oparciu o doświadczenie Grupy Wyszehradzkiej w promowaniu wspólnego zrozumienia bezpieczeństwa między państwami aspirującymi do europejskich i euroatlantyckich instytucji⁵⁷.

Wypracowano tym samym kilka sfer wspólnego zaangażowania. Wśród najważniejszych należy wymienić m.in.: ekonomiczną, gospodarczą, technologiczną, bezpieczeństwa, w tym energetycznego, współpracy wojskowej, oddziaływania na państwa nienależące do UE, przede wszystkim na państwa w Europie Wschodniej (Federację Rosyjską, Białoruś, Ukrainę i Mołdawię), Bałkany czy Zakaukazie.

Przedmiotem zainteresowania autorów niniejszego artykułu są wspólne przedsięwzięcia podejmowane przez kraje Grupy Wyszehradzkiej na rzecz bezpieczeństwa w ramach NATO i Unii Europejskiej. Przedsięwzięcia te, obejmują współpracę obronną, która stanowiła istotny element funkcjonowania formatu wyszehradzkiego od początku jego istnienia. Akcesja do Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz Unii Europejskiej umożliwiła realizację współpracy w szerszym niż dotychczas zakresie. Podstawowym dokumentem formującym współpracę obronną jest podpisana 14 marca 2014 roku w Wyszehradzie *Długofalowa wizja pogłębiania współpracy w zakresie obronności*. Dokument precyzuje następujące obszary zainteresowania wyszehradzkiej współpracy w dziedzinie obronności:

- rozwój zdolności oraz pozyskanie niezbędnego sprzętu;
- formowanie wojskowych jednostek wielonarodowych oraz prowadzenie działań o profilu międzynarodowym;
- edukacja, szkolenie oraz ćwiczenia wojskowe⁵⁸.

Rozwój zdolności obronnych krajów Grupy Wyszehradzkiej niezbędnych do skutecznego funkcjonowania w Sojuszu Północnoatlantyckim oraz Unii Europejskiej następuje stosownie do inicjatywy NATO określanej jako *smart defence*, polegającej na koordynacji rozwoju zdolności wojskowych między państwami członkowskimi NATO. Inicjatywa przewiduje możliwość udostępniania i wymiany zdolności między członkami w celu minimalizacji nakładów finansowych przy jednoczesnym podnoszeniu poziomu ich jakości⁵⁹. Deklaracja Grupy Wyszehradzkiej podpisana 18 kwietnia 2012 roku

⁵⁷ Załącznik nr 5. Wytyczne w sprawie przyszłych obszarów współpracy wyszehradzkiej, [w:] K. Gawron-Tabor, *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej w latach 1989-2009*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń, 2013, s. 340-341.

⁵⁸ M. Sterowaniec, T. Kacała, *Międzyparlamentarny Wymiar Współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej*, s. 188, http://www.kpsw.edu.pl/pobierz/wydawnictwo/miscellanea/nr5/11_1_serowaniec_kacala.pdf [dostęp: 03.01.2016].

⁵⁹ *Smart defence*, <http://www.nato.int/docu/review/topics/en/Smart-Defence.htm>, [dostęp: 03.01.2016].

Odpowiedzialność za silne NATO, wyróżniła działania mające na celu przyczynienie się do rozwoju projektu inteligentnej obrony, obejmujące:

- szkolenia kontrolerów lotu (FAC/JTAC);
- obronę chemiczną, biologiczną, radiologiczną i nuklearną (CBRN);
- wspólną logistykę;
- placówki medyczne, wielonarodowe eksperymentowanie;
- budowanie wspólnej zdolności w zakresie lotniczych patroli morskich;
- szkolenia dotyczące zwalczania improwizowanych ładunków wybuchowych (C-IED)⁶⁰.

Kolejną płaszczyzną współpracy wyszehradzkiej wyróżnioną w *Długofalowej wizji pogłębiania współpracy w zakresie obronności* są wysiłki mające na celu formowanie wojskowych jednostek wielonarodowych oraz prowadzenie działań o profilu międzynarodowym. Realizacją tej idei jest powoływanie wspólnych formacji modułowych, które mogą być następnie oferowane Unii Europejskiej oraz NATO jako instrument realizacji polityki bezpieczeństwa i obrony⁶¹.

Jednym z tego typu przedsięwzięć, realizowanych jednocześnie dla podkreślenia trwałości deklaracji wyszehradzkiej, a szczególnie zapewnienia bezpieczeństwa regionu, jest stworzenie Wyszehradzkiej Grupy Bojowej w ramach Unii Europejskiej. Dokument o jej utworzeniu został podpisany w marcu 2014 roku w Wyszehradzie przez ministrów obrony Polski, Węgier, Czech i Słowacji. Zasadność stworzenia grupy bojowej sprowadzała się do pogłębienia współpracy w ramach Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej, lecz także do spójności polityki bezpieczeństwa wobec Federacji Rosyjskiej przy współpracy ze Stanami Zjednoczonymi⁶². Zdaniem autorów, decyzja ta od momentu wejścia państw V4 do NATO i UE jest najważniejszą decyzją o charakterze strategicznym. Polska w tym przedsięwzięciu powinna wyznaczać kierunki działania. Jako lider z największym potencjałem militarnym i terytorialnym musi wziąć odpowiedzialność za skuteczność inicjatywy.

Wyszehradzka Grupa Bojowa UE objęła dowództwo 1 stycznia 2016 roku. Jej dyżur potrwa do 30 czerwca 2016 r. Dowództwo grupy zostało utworzone w Krakowie, w Centrum Operacji Lądowych⁶³. Grupa liczy około 3,9 tys. żołnierzy, z czego połowę stanowią Polacy, Czechy wystawiły ok.

⁶⁰ Deklaracja Grupy Wyszehradzkiej, *Odpowiedzialność za silne NATO*, <http://www.msz.gov.pl/resource/ee1c8d3f-ff70-4283-87ba-8b1cc2c388cb> [dostęp: 3.01.2016].

⁶¹ M. Sterowaniec, T. Kacała, *Międzyparlamentarny...*, s. 188.

⁶² G. Friedman, *Visegrad: A New European Military Force*, <https://www.stratfor.com/weekly/20110516-visegrad-new-european-military-force> [dostęp: 02.01.2016].

⁶³ M. Kozubał, *Sąsiedzi tworzą wspólną grupę bojową*, Rzeczpospolita, 08.11.2015, <http://www.rp.pl/Sluzby-mundurowe/311089941-Sasiedzi-tworza-wspolna-grupe-bojowa.html> [dostęp: 02.01.2016].

800 żołnierzy, Węgry – ok. 600, a Słowacja – ok. 450. Zadaniem Grupy Bojowej Unii Europejskiej jest działanie przez okres od 30 do 120 dni w odległości do 6 tys. km od Brukseli. Grupa z założenia w swoich kompetencjach przewidziana jest do działań w misjach humanitarnych, stabilizacyjnych, w tym wymuszania pokoju, a także prewencyjnych.

Stworzenie wspólnej Grupy Bojowej w ramach Unii Europejskiej umocniło relacje „czwórki wyszehradzkiej” w kwestiach kształtowania bezpieczeństwa, rozwijania polityki obronnej oraz potwierdziło sens dalszego współdziałania w Europie Środkowej.

Wielonarodową formacją obronną złożoną z żołnierzy państw Grupy Wyszehradzkiej mającą funkcjonować w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego jest także lądowy komponent tzw. „Szpicy NATO”. Szpica NATO – Siły Natychmiastowego Reagowania (*ang. Very High Readiness Joint Task Force – VJTF*) zostały utworzone w ramach funkcjonujących Sił Odpowiedzi NATO w formie międzynarodowej brygady lądowej liczącej około 5 tys. żołnierzy. W założeniu, część Szpicy ma być gotowa do użycia w ciągu 48 godzin, reszta formacji zaś w ciągu tygodnia. Utworzenie Sił Natychmiastowego Reagowania jest częścią Planu Działań na rzecz Gotowości przyjętego na szczycie Sojuszu Północnoatlantyckiego w Newport.

Jak podaje portal *wPolityce.pl* w 2020 roku Polska będzie krajem ramowym lądowego komponentu Szpicy. Wiceminister resortu Obrony Narodowej Tomasz Szatkowski zaznaczył, że *to będzie komponent, który będzie się składał mniej więcej z pięciu batalionów. Zamierzamy oczywiście jako państwo ramowe zaprosić do współpracy w ramach tej rotacji swoich partnerów, m. in. z Grupy Wyszehradzkiej*. Odpowiadający w MON za współpracę międzynarodową dodał także, że *jest wstępna zgoda, żeby część tego komponentu była wkładem pod flagą wyszehradzką*⁶⁴.

Trzecim obszarem wyróżnionym w Długofalowej wizji pogłębiania współpracy w zakresie obronności jest współpraca w zakresie edukacji, szkoleń oraz ćwiczeń wojskowych, która realizowana jest w ramach *Programu Edukacji Wojskowej Grupy Wyszehradzkiej (ang. Visegrad Group Military Educational Program – VIGMILEP)*. Program został ustanowiony w celu koordynacji wysiłków dotyczących gromadzenia, udostępniania oraz wykorzystywania możliwości edukacyjnych i badawczych państw wyszehradzkich, które przyczynią się do podniesienia poziomu kształcenia i szkolenia oficerów wojskowych i innych ekspertów w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony, zgodnie ze standardami NATO oraz Unii Europejskiej⁶⁵.

⁶⁴ *Ambitne plany MON: Polska państwem ramowym lądowego komponentu szpicy NATO. Państwa Grupy Wyszehradzkiej zgodziły się na współpracę*, <http://wpolityce.pl/polityka/276584-ambitne-plany-mon-polska-panstwem-ramowym-ladowego-komponentu-szpicy-nato-panstwa-grupy-wyszehradzkiej-zgodzily-sie-na-wspolprace?strona=1> [dostęp: 3.01.2016].

⁶⁵ *Joint Communiqué of the Visegrad Group Ministers of Defence*, <http://www.visegrad-group.eu/calendar/2015/joint-communique-of-the> [dostęp: 3.01.2016].

Kolejnym obszarem współpracy, któremu Grupa Wyszehradzka poświęca coraz więcej uwagi, jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego. Najważniejszym surowcem w tym aspekcie jest gaz ziemny. Wydarzenia kryzysów energetycznych z 2006 roku, a szczególnie z 2009 roku, kiedy Federacja Rosyjska wstrzymała dostawy gazu na Ukrainę, ugruntowały Polskę, Węgry, Czechy i Słowację w przekonaniu o konieczności dywersyfikacji dostaw „błękitnego paliwa”. Ponadto państwa te łączy, oprócz dostaw gazu z jedyne, rosyjskiego źródła, także brak wspólnego rynku energii, system najważniejszych rurociągów na linii wschód-zachód oraz sąsiedztwo geograficzne⁶⁶. W ramach współpracy energetycznej i zapewnienia bezpieczeństwa dostaw gazu ziemnego, państwa ustanowiły szereg przedsięwzięć, do których można zaliczyć m.in.:

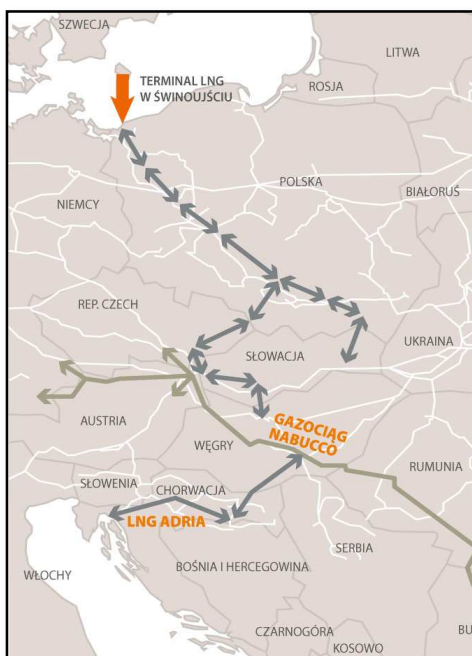
- rozbudowę infrastruktury przesyłowej gazu ziemnego, energii elektrycznej i ropy naftowej – Korytarz Energetyczny Północ-Południe⁶⁷ (rys. 1);
- wspólne działania mające na celu uzyskanie środków finansowych z Unii Europejskiej na finansowanie bądź współfinansowanie projektów, które w swojej treści mówią o bezpieczeństwie energetycznym⁶⁸;
- współpracę w zakresie energetyki atomowej, szczególnie istotne dla Polski, zważywszy na fakt, iż pozostałe państwa V4 posiadają już elektrownie atomowe;
- spójną politykę, wpływanie na decyzje UE w zakresie prowadzonej polityki energetycznej z Federacją Rosyjską;
- harmonizację ram prawnych związanych z zagranicznymi inwestycjami w energetykę na obszarze V4⁶⁹.

⁶⁶ T. Kubin, *Grupa Wyszehradzka – perspektywy dalszej współpracy*, Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne, nr 42/2014, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 31.

⁶⁷ Korytarz Północ-Południe składa się z projektów infrastrukturalnych w obszarze gazu, energii elektrycznej i ropy naftowej, które mają połączyć rynki Europy Centralnej tak ze sobą, jak i z zachodnią częścią kontynentu. W sektorze gazowym Korytarz ma za zadanie stworzyć spójną sieć przesyłową, składającą się z gazociągów i interkonektorów, rozciągającą się od Morza Bałtyckiego aż po wybrzeże Adriatyku. Korytarz ma także przedłużyć istniejące już ropociągi tak, aby ropa naftowa dostarczana do Europy przez Bałtyk lub Adriatyk mogła być następnie swobodnie transportowana w całej Europie Centralnej. Jeśli chodzi o sektor energii elektrycznej najistotniejsza jest budowa linii wysokiego napięcia, które połączą Kraje Bałtyckie – będące dziś w tym obszarze samotnymi wyspami – z resztą Europy. Infrastruktura, jaka w efekcie powstanie, będzie mieć zasadnicze znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Europy Centralnej. Istotne korzyści odniesie też cała Unia Europejska, która dzięki realizacji Korytarza zwiększy swą konkurencyjność, wzmocni rodzimy przemysł i ułatwi koordynację strategicznych celów.

⁶⁸ W regionie Europy Środkowej Europejski Bank Inwestycyjny współfinansuje m.in. interkonektor węgiersko-chorwacki, modernizację sieci energii elektrycznej w Czechach i na Węgrzech, a także budowę instalacji w obszarze energetyki odnawialnej w Czechach oraz Polsce (farmy wiatrowe).

⁶⁹ T. Kubin, *Grupa...*, s. 32-33.

Źródło: <http://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/korytarz-polnoc-poludnie/> [dostęp: 03.01.2016].

Rys. 1. Trasa Korytarza Północ-Południe

Warto dodać, że koncepcja Korytarza Północ-Południe ma stanowić odpowiednio – terminale LNG polski i chorwacki oraz gazociąg Nabucco⁷⁰. Sukcesem tej inwestycji była już pierwsza dostawa katarskiego gazu wraz z końcem 2015 roku. Terminal LNG w Świnoujściu to ważny element systemu bezpieczeństwa energetycznego Polski, a także krajów V4. Wraz z nowymi gazociągami, interkonektorami, wirtualnym rewersem na gazociągu jamalskim, a także podziemnymi magazynami i własnym wydobyciem, terminal wzmocni niezależność energetyczną Polski i zapobiegnie sytuacjom kryzysowym w dostawach rosyjskiego gazu ziemnego. Inwestycja umożliwi odbiór gazu drogą morską praktycznie z dowolnego kierunku na świecie, co tym samym niezależni także pozostałe kraje Grupy Wyszehradzkiej od Federacji Rosyjskiej.

Mimo tylu obszarów, w których państwa V4 rozwijają współpracę w kwestiach bezpieczeństwa energetycznego, istnieje także wiele rozbieżności dotyczących wspólnej polityki energetycznej. Należy podkreślić szczególnie te wobec Federacji Rosyjskiej. Polska i Czechy są w stanie poradzić sobie

⁷⁰ K. M. Pronińska, *Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach UE-Rosja. Geopolityka i ekonomia surowców energetycznych*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, 2012, s. 346.

bez importu rosyjskich surowców, zaś Węgry i Słowacja są prawie w 100% od nich uzależnione. Sprawia to, że polityka energetyczna tych państw jest relatywnie inna od czeskiej czy polskiej, co więcej, można stwierdzić, że jest przyjazna wobec Rosji. Kolejną zbieżną sprawą w Grupie Wyszehradzkiej jest polityka Węgier wobec Rosji i gazociągu South Stream. Rosjanie przedstawiając atrakcyjną ofertę energetyczną Węgrom, doprowadzili do wycofania się firm węgierskich z realizacji projektu Nabucco i ponownego zachwiania wyszehradzkiej współpracy. Tylko dzięki Komisji Europejskiej i trwającemu konfliktowi rosyjsko-ukraińskiemu projekt South Stream został wstrzymany. Całe zajście może doprowadzić do zatrzymania inwestycji Korytarza Energetycznego Północ-Południe. Stanie się tak za sprawą Węgier, którzy zablokują łącznik LNG z planowanym gazoportem chorwackim na wyspie Krk oraz gazem kaspijskim z gazociągu Transadriatyckiego. Sytuacja powyższa stworzyć może zagrożenie całkowitego uzależnienia się Węgier od gazu rosyjskiego, a co za tym idzie rozbudowę i zwiększenie przez Polskę terminalu LNG w Świnoujściu, który stanie się jedyną alternatywą dla Grupy Wyszehradzkiej⁷¹. Na koniec zaznaczyć należy także, że na współpracę w obszarze bezpieczeństwa energetycznego państw Grupy Wyszehradzkiej mają znaczący wpływ koncerny energetyczne, które swoją polityką wewnętrzną są w stanie zmienić decyzje polityczne i ekonomiczne wypracowane na poziomie państwa.

Współpraca regionalna w ramach Grupy Wyszehradzkiej implikuje wiele wydarzeń, które w pozytywny bądź negatywny sposób wpływają na wizerunek Europy Środkowej w Unii Europejskiej. Po ponad dekadzie wspólnych unijnych doświadczeń, można stwierdzić, że obszar środkowoeuropejski powinno się identyfikować z polityką prowadzoną przez Polskę, Węgry, Czechy i Słowację. Szczególnie kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa w obliczu nieprzewidywalnego rosyjskiego sąsiada powinny zacieśniać wzajemne stosunki między czterema państwami. Jednolity głos 65 milionów obywateli wśród pozostałych w Unii Europejskiej powinien stanowić większą siłę i świadczyć o randze Europy Środkowej. Umiejętność wypracowywania wspólnego stanowiska, mimo wielu różnic i czasem sprzecznych interesów, w sprawach strategicznych dla bezpieczeństwa wschodniej granicy UE niewątpliwie może wzmocnić pozycję regionu. Istnieją jednak rozbieżności, które pojawiają się w polityce tych państw. Być może dzieje się tak dlatego, że Grupa Wyszehradzka nie posiada zinstytucjonalizowanej współpracy, być może dlatego, że historia i radziecka dominacja nie pozwalały na powrót do zależności wobec nawet najbliższego sojusznika. Takich i innych aspektów, które osłabiają jedność V4, można doszukiwać się więcej. W konkluzji,

⁷¹ W. Jakóbiak, *Węgry uderzają w plany Grupy Wyszehradzkiej na korzyść Rosji*, <http://biznesalert.pl/jakobik-wegry-uderzaja-w-plany-grupy-wyszehradzkiej-na-korzysc-rosji/> [dostęp: 03.01.2016].

zdaniem autorów, tylko współpraca, idąc za przykładem państw skandynawskich czy krajów Beneluksu, pozwoli na wypracowanie silnego stanowiska w Unii Europejskiej i NATO, które pozwoli państwom tworzącym Grupę Wyszehradzką zachować bezpieczeństwo i zapobiec jego naruszeniu.

Podsumowanie i wnioski

Postanowienia konferencji jałtańskiej z lutego 1945 roku umiejscowiły Europę Środkową w radzieckiej strefie wpływów, skutecznie odgradzając Polskę, Czechy, Słowację i Węgry od zachodnioeuropejskich i transatlantycznych procesów integracyjnych. Implementacja komunistycznych idei skutkowałą włączeniem tych krajów w gospodarcze i wojskowe struktury integracyjne zdominowane przez Związek Radziecki – Radę Wzajemnej Pomocy Gospodarczej oraz Układ Warszawski. Współistnienie w radzieckiej strefie stało się źródłem regionalnej współpracy, której oficjalne proklamowanie nastąpiło 15 lutego 1991 roku w formie Trójkąta Wyszehradzkiego.

Zasadniczym celem współpracy wyszehradzkiej było włączenie się w zachodni system gospodarczy i bezpieczeństwa poprzez integrację z Unią Europejską oraz Sojuszem Północnoatlantyckim. Z uwagi na niski poziom instytucjonalizacji współpraca narażona była na ograniczenia wynikające z koniunktury politycznej w państwach członkowskich. Rezultatem rozbieżnych stanowisk sił politycznych w Czechach oraz na Słowacji względem współpracy regionalnej był okres jej ograniczenia oraz indywidualny charakter uczestnictwa w procesie akcesyjnym poszczególnych państw wyszehradzkich.

Rozszerzenie NATO i Unii Europejskiej o Polskę, Czechy, Słowację i Węgry stanowiło realizację celów zawartych w deklaracji z 15 lutego 1991 roku powołującej Grupę Wyszehradzką. Wyłonienie się nowych wyzwań i zagrożeń na początku XXI wieku oraz przede wszystkim, dostrzeżenie wymiernych korzyści wynikających z regionalnej współpracy, skutkowało jej przedłużeniem i w konsekwencji redefinicją celów istnienia Grupy Wyszehradzkiej funkcjonującej w ramach Unii Europejskiej oraz NATO.

W opracowaniu przedstawiono wspólne zaangażowanie państw wyszehradzkich w podnoszenie poziomu bezpieczeństwa Unii i Sojuszu jako całości, które obejmowało: wysiłki na rzecz wzmocnienia Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej, koordynację polityki energetycznej oraz rozwój współpracy obronnej wyrażonej w Długofalowej wizji pogłębiania współpracy w zakresie obronności.

W obliczu negatywnych procesów wpływających dezintegrująco na kształt środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego koordynacja działań Grupy Wyszehradzkiej na szczeblu politycznym oraz zacieśnianie współ-

pracy obronnej będą kluczowe w kwestii skutecznego przeciwdziałania nowym zagrożeniom. Powołanie wyszehradzkiej Grupy Bojowej stanowi pożądanym kierunek współpracy, której doświadczenia będzie można wykorzystać przy formowaniu lądowego komponentu „Szpic” NATO. Negatywnym aspektem współpracy jest natomiast obecna od początku istnienia ugrupowania dominacja indywidualnego interesu narodowego ponad interesem całej Grupy. Znajduje to odzwierciedlenie w odmiennych stanowiskach państw Grupy wobec działań i polityki Federacji Rosyjskiej.

Bibliografia

1. Bierzanek Remigiusz, *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1980.
2. Bukalska Patrycja, *Punkt widzenia. Nowa Grupa Wyszehradzka w nowej Unii Europejskiej – szanse i możliwości rozwoju*, Wyd. Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, 2003.
3. Ciamaga Lucjan, *Od współpracy do integracji: zarys organizacji i działalności w latach 1949-1964*, Książka i Wiedza, Warszawa, 1965.
4. Czarkowska Ewa, *Interwencja Związku Radzieckiego na Węgrzech w 1956 r.*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2007.
5. Czarnocki Andrzej, *Europa jako region współistnienia Wschód-Zachód w latach 1972-1989*, Wydawnictwo Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 1991.
6. Czubiński Antoni, *Europa XX wieku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 2008.
7. Czyż Anna, *Grupa Wyszehradzka – 20 lat współpracy*, Athenaeum. Polskie Studia Polityczne, nr 42/2014, Wydawnictwo Adam Marszałek.
8. Deszczyński Przemysław, Szczepaniak Marian, *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, 1995.
9. Gawron -Tabor Karolina, *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej w latach 1989-2009*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń, 2013.
10. Gołembski Franciszek, *Grupa Wyszehradzka – próba realizacji koncepcji wielostronnej współpracy w Europie Środkowej*, Sprawy międzynarodowe, Zeszyt 3 (XLVII), PISM Warszawa, 1994.
11. Herman Maciej, *Grupa Wyszehradzka. Narodziny, rozwój, perspektywy*, Polski Przegląd Dyplomatyczny, nr 2/2001.
12. Jirasek Zdenek, Małkiewicz Andrzej, *Polska i Czechosłowacja w dobie stalinizmu (1948-1956). Studium porównawcze*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2005.

13. Kołodziejczyk-Konarska Katarzyna, *Proces rozszerzenia Unii Europejskiej na państwa Europy Środkowej i Wschodniej*, [w:] Halizak Edward, Parzymies Stanisław (red.), *Unia Europejska, nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Warszawa, 2002.
14. Kubin Tomasz, *Grupa Wyszehradzka – perspektywy dalszej współpracy*, Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne, nr 42/2014, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2014.
15. Kukułka Józef, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1994*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa, 1994.
16. Osadnik Barbara, *Nowy regionalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Grupa Wyszehradzka*, [w:] Przewłocki Jan, Osadnik Barbara (red.), *Bezpieczeństwo państw Grupy Wyszehradzkiej. Nadzieje i realia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 1995.
17. Pánek Jaroslav (red.), *Czechy a Polska na progu czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2014.
18. Panek Jaroslav, *Czechy a Polska na progu czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2014.
19. Pawłowski Witold, *Trójkąt, sześciokąt i reszta Europy*, *Polityka*, 23.02.1991.
20. Pełczyńska-Nałęcz Katarzyna, *Stosunki polityczne między Polską a Rosją po 1990 r.*, [w:] Rotfeld Adam, Torkunow Anatolij (red.), *Białe plamy – Czarne plamy. Sprawy trudne w polsko-rosyjskich stosunkach 1918-2008*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa, 2010.
21. Pronińska Kamila Maria, *Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach UE-Rosja. Geopolityka i ekonomia surowców energetycznych*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, 2012.
22. Wandycz Piotr Stefan, *Wiek XX*, [w:] Kłoczkowski Jerzy (red.), *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 1, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin, 2000.
23. Wiejacz Józef, *Grupa Pentagonale i miejsce Polski*, *Polska w Europie*, czerwiec 1991.
24. Zięba Ryszard, „Nowy regionalizm” w Europie a Polska, *Sprawy Międzynarodowe*, Zeszyt 1-2/455/1992, PISM, Warszawa, 1992.
25. Żarna Krzysztof, *Między Wschodem a Zachodem. Słowacja a Sojusz Północnoatlantycki (1993-2004)*, *Polityka i Społeczeństwo*, 7/2010.

Strony internetowe

1. www.visegradgroup.eu.
2. www.visegradfund.org.
3. www.bbn.gov.pl.
4. www.osw.waw.pl.
5. www.kpsw.edu.pl.

6. www.nato.int.
7. www.msz.gov.pl.
8. www.stratfor.com.
9. www.rp.pl.
10. www.wpolityce.pl.
11. www.visegradgroup.eu.
12. www.gaz-system.pl.
13. www.biznesalert.pl.

REGIONAL DIMENSION OF SECURITY ON THE EXAMPLE OF VISEGRAD GROUP IN THE CONTEXT OF MEMBERSHIP IN NATO AND EU

Abstract: Changing the paradigm of the international security after the collapse of a two-bloc system resulted in the necessity to search methods and tools by Central European countries to facilitate the peaceful functioning of the new security environment. Establishing low-institutionalized regional cooperation by Poland, Czechoslovakia and Hungary in the early nineties, was targeted for integration with Western security structures and in consequence to become independent from the Soviet Union. In this article, the authors presents the shape of the cooperation of four Central European countries forming the Visegrad Group in terms of security, by its reference to the wider political – geographical extent, covering the North Atlantic Alliance and the European Union.